

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота
бакалавра

**з теми: «Молдавське князівство в політиці гетьманського уряду Богдана
Хмельницького: витоки, особливості реалізації, результати»**

Виконав: студент Іst1-В13 групи
Напряму підготовки 6.020302 Історія*
Павлюковський Сергій Олегович

Керівник:
Газін В.В., кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України

Рецензент:
Дубінський В. А., кандидат історичних
наук, доцент кафедри всесвітньої історії

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3.
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛА.....	7.
РОЗДІЛ II. ВИТОКИ МОЛДАВСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО.....	14.
РОЗДІЛ III. МОЛДАВСЬКА ПОЛІТИКА ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....	36.
ВИСНОВКИ.....	50.
ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА.....	52.

ВСТУП

XVII ст. в історії України є періодом надзвичайно складним в сенсі внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів, що відбувалися на теренах земель українського народу. Фактично, більш насиченого періоду у вітчизняній історії важко знайти. Саме на цей час припала чергова грандіозна спроба українського народу здобути незалежність та витворити національну державу. Це був час, пов'язаний з діяльністю козацтва, очолюваного такими визначними козацькими ватажками, які постали не лише в якості талановитих воєначальників, а й, насамперед, - державних діячів. Це був час, коли на українських землях спалахнула Національна революція, результатом якої стало визволення значної частини України від польсько-шляхетського панування та творення Української держави під назвою Військо Запорозьке. Творцем її, по праву, можна вважати великого українського гетьмана Богдана Хмельницького. Саме він сформував основні положення української державної ідеї та змусив значні маси українського народу виступити на боротьбу за її реалізацію. Українська держава формувалася в надзвичайно складних геополітичних умовах. Геополітична ситуація, в якій опинилася козацька Україна в середині XVII ст., була одним з визначальних факторів, що впливали на розвиток політичних, військових, соціально-економічних процесів в Україні. Боротьба між державами-сусідами за вплив на український уряд визначала значною мірою і політику українських гетьманів, як Богдана Хмельницького, так і його наступників.

У геополітичному сенсі козацька Україна опинилася в своєрідному "трикутнику смерті" (Польща, Московська держава й Кримське ханство, за яким стояла могутня Порта), коли жодна зі сторін не була зацікавлена в існуванні могутньої держави на українських землях. Відтак Військо Запорозьке було практично позбавлене шансів на незалежне життя. У таких умовах перед українським керівництвом на перший план виступала проблема стосунків з сусідніми державами, оптимальний варіант яких міг гарантувати

відносну стабільність і всередині козацької України. Гетьман змушений був шукати шляхів для реалізації своєї програми. Ці шляхи полягали у лавіруванні між різними силами, які й визначали політичний клімат в регіоні Центральної та Південно-східної Європи, у пошуку компромісів та укладенні довгострокових або ситуативних військово-політичних союзів. Відтак, у цей час маємо низку міжнародних угод, коаліцій, в яких фігурували такі країни як Московська держава, Швеція, Трансільванія, Валахія, Османська імперія, Кримське ханство, а також Молдавське князівство. Зокрема, останнє відіграло в ході Української революції середини XVII ст. надзвичайно помітну роль. Без всебічного дослідження особливостей стосунків українського гетьманського уряду з керівництвом Молдови, участі українських козацьких полків в молдавських подіях, обставин та наслідків загибелі старшого сина Богдана Хмельницького Тимофія тощо не можна змалювати цілісну картину розвитку Української національної революції XVII ст. та міжнародних відносин в регіоні Центральної та Східної Європи.

Сьогодні дедалі активніше українськими та зарубіжними істориками досліджуються різноманітні питання, пов'язані з історією Української національної революції XVII ст. Інтерес до цієї проблематики пояснюється кількома причинами. По-перше, це наявність великої кількості «білих плям» в дослідженні цього періоду історії, що пов'язується з тривалою заідеологізованістю історичної науки (панування в радянській історіографії міфу про Переяслав, тенденційна характеристика окремих діячів історії України, замовчування процесу українського державотворення, спрощений погляд, а той свідоме перекручування діяльності одного з найвизначніших діячів України середини XVII ст. – гетьмана Богдана Хмельницького). По-друге, сьогодні неабиякий інтерес викликають питання українського державотворення, що пояснюється схожістю сучасних суспільно-політичних процесів в Україні з минулим історичним досвідом українського народу. По-третє, сучасні науковці з відкриттям раніше недоступних архівів, виданням заборонених радянськими ідеологами праць визначних істориків минулого

отримали небувалу нагоду здійснювати наукові пошуки, оприлюднювати їх результати.

Окреслені моменти й визначають **актуальність** бакалаврської роботи.

Отже, дослідження українсько-молдавських стосунків в період гетьманування Богдана Хмельницького, на мою думку, є важливим елементом загального вивчення історії Української національної революції XVII ст.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика уряду гетьмана Б. Хмельницького, спрямована на створення сприятливих міжнародних умов для становлення української козацької держави Війська Запорозького.

Предметом дослідження є розвиток українсько-молдавських стосунків в період гетьманування Богдана Хмельницького.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 90-х рр. XV ст., коли розпочалися перші спроби українського козацтва активно вплинути на політичні події в Молдові (акції Дмитра Вишневецького (Байди), Івана Підкови, Самійла Кішки...), до 1657 р., коли завершується гетьманування Богдана Хмельницького.

Метою дослідження є об'єктивне з'ясування суті молдавської політики гетьмана Богдана Хмельницького та аналіз її передумов, особливостей реалізації та наслідків.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання наступних **завдань**:

- охарактеризувати основні джерела та історіографію проблеми;
- проаналізувати розвиток українсько-молдавських стосунків з 90-х рр. XV ст. – до 1648 р., коли розпочалася Українська національна революція;
- визначити передумови формування молдавського напрямку в зовнішній політиці гетьмана Богдана Хмельницького;
- розкрити зв'язок молдавської політики Чигирин з процесами

внутрішньої розбудови Української козацької держави;

- проаналізувати хід першого та другого молдавських походів військ Богдана Хмельницького та їх наслідки;
- визначити місце українсько-молдавських стосунків в системі міжнародних відносин країн Центрально-Східної Європи в середині XVII ст.
- проаналізувати наслідки молдавської політики гетьманського уряду Богдана Хмельницького для геополітичного становища козацької України 50-х рр.. XVII ст.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що її матеріали, основні висновки й положення корегують й уточнюють існуючі знання з ряду питань історії Української національної революції XVII ст. Водночас, вони можуть бути використані для підготовки, посібників, лекцій і спеціальних курсів з історії України у вузах, а також для підготовки тематичних занять в загальноосвітніх школах.

Методологічною основою роботи стали принципи історизму та наукової об'єктивності, що дозволило уникнути упереджених, заідеологізованих, політично заангажованих підходів. Для реалізації мети дослідження використані проблемно-хронологічний та порівняльно-історичний методи. Це дозволило не лише простежити розвиток міждержавних стосунків Молдови й України в період Національної революції XVII ст., а й виявити логічний зв'язок між політичними та військовими подіями в козацькій Україні проаналізувати їх причини й наслідки. Досліджувана проблема висвітлюється комплексно, що відповідає принципу системності. Автор, сповідуючи принцип світоглядної толерантності, шанобливо ставиться до думок, які не співпадають з його узагальненнями та висновками.

Структура роботи визначається метою та завданням дослідження. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і джерел.

ВИСНОВКИ

З початком в Україні національної революції та утвердженням держави Війська Запорозького українським гетьманським урядом проводилася активна зовнішня політика спрямована на забезпечення процесу українського державотворення та створення найсприятливіших умов для завершення революції та досягнення основної цілі – утвердження соборної та незалежної Української держави.

Одним з напрямків зовнішньої політики Богдана Хмельницького були стосунки з країнами Придунайського регіону, зокрема з Молдавією. Особливий акцент на Молдавії був зумовлений декількома чинниками. По-перше, територіальна близькість та стратегічна важливість розташування цього князівства (Союз з Молдовою був надзвичайно важливим з огляду на продовження війни проти Польщі). По-друге, конфесійна спорідненість (православна релігія). По-третє, традиційно тісні молдавсько-українські (козацькі) зв'язки та інтенсивні контакти, які сформувалися ще з кінця XV ст..

Козацтво як військова сила зробило значущий вплив на політичну історію Молдови. В цій ролі воно починає проявляти себе поблизу молдавської межі ще з 10-х - 20-х рр. XVI в., поступово роблячи весь більший військовий вплив на політичну ситуацію, як в Молдові, так і в Північному Причорномор'ї. Військові вилазки козаків проти Кримського ханства, Османської імперії, Молдови, Валахії, Москви і Речі Посполитої впродовж XVI в. почали частішати, а їх масштабність, тривалість походів – збільшуватися.

Першим козацьким ватажком, який з опорою на запорізьке козацтво вирішив зайняти молдавський трон, і хто випробував дії козацтва як військово-політичну силу на молдавському напрямі, був український князь Дмитро Вишневецький (Байда). Пізніше такі спроби відбулися в 1563 р. та в 1577-1592 рр.

Дана практика була продовжена в свій час і Богданом Хмельницьким. Виношуючи плани формування в козацькій Україні монархічної форми правління та утвердження правлячої династії Хмельницьких, саме встановлення родинних зв'язків з династією молдавського господаря український гетьман розглядав як шлях досягнення цієї мети. Цьому сприяти мало те, що в Молдавії склалася практика, коли зайняти трон міг будь-хто, в тому числі, виходець з середовища запорізького козацтва.

Хмельницький спробував заснувати козацько-молдавську династію, оженивши свого сина Тимофія на доньці молдавського господаря Василя Лупу, Розанді.

Проте зовнішньополітичні прорахунки, загострення стосунків всередині Придунайського регіону, недосвідченість самого старшого сина Богдана Хмельницького не дали змогу здійснитися планам Богдана Хмельницького. Смерть Тимоша, розрив стосунків з Молдовою і оформлення антиукраїнського молдавсько-польського альянсу поставило козацьку Україну на межу краху, що й зумовило активні пошуки гетьманом нового союзника, яким виступила в цей час Московська держава.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Джерела:

1. Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець / О. А. Бевзо. – Київ , 1971. – 200 с.
2. Величко С.В. Літопис / С. В. Величко. – Київ : Дніпро, 1991. – Т. 2. – 642 с.
3. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3-х т.- Москва : Изд-во АН СССР, 1953. – Т. 2. – 582 с.
4. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3-х т.- Москва : Изд-во АН СССР, 1954. – Т. 3. – 644 с.
5. Документи Богдана Хмельницького / Упор. І.Крип'якевич, І.Бутич. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. – 740 с.
6. Каменецкая хроника [http:// Интернет ресурс. Режим доступу: www.vostlit.info/Texts/rus9/Kamenec/ frametext.htm](http://www.vostlit.info/Texts/rus9/Kamenec/ frametext.htm)
7. Киевская летопись (1241-1621) // Интернет ресурс. Режим доступу: http://vostlit.info/Texts/Dokumenty/Ukraine/XVII/1620-1640/Kiev_let/text.htm
8. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – Київ : Т-во "Знання" України, 1992. – 192 с.
9. Літопис Самовидця . – Київ : Наукова думка, 1971. – 205 с.
10. Полное собрание русских летописей. – Т. 32. – Москва : Наука, 1975. – 234 с.
11. Софонович Феодосій. Хроніка з літописців стародавніх / АН України, Археограф, коміс., Ін-т укр. археографії, Ін-т історії України. Підготовка тексту до друку, передмова, комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. – Київ : Наук. думка, 1992. – 333 с.
12. Щоденник Еріха Лясоти // Интернет ресурс. Режим доступу: <http://inskoz.iatp.org.ua/book/las.htm>

Література:

13. Апанович О. Запорозька Січ у боротьбі проти турецько-татарської агресії 50 - 70-ті роки XVII ст. / О. Апанович. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. – 299 с.
14. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 року. Міфи і реальність / О. Апанович. – Київ : Варта, 1994. – 96 с.
15. Артамонов В.А. Очаги военной силы украинского народа в конце XVI – нач. XVIII в. / В. А. Артамонов // Белоруссия и Украина: История и культура. – Москва : Наука, 2003. – С. 59-66.
16. Бантыш-Каменский Д. История Малой России / Д. Бантыш-Каменский. – Київ : Час, 1993. – 656 с
17. Байдаус Э. Штрихи к политическому портрету Б.Хмельницкого в контексте молдавско-украинских отношений (1648-53 гг.) / Э.Байдаус // Україна в Центрально-Східній Європі. Студії з історії XI – XVIII ст. – Київ : Інститут історії України НАНУ, 2000. – С.197-206.
18. Гонца Г. В. К истории молдавско-турецких отношений начала XVI в. / Г. В. Гонца // Россия, Польша и Причерноморье в XV – начало XVIII в. – Москва : Наука, 1979. – С.53-61.
19. Гонца Г.В. Общие и особенные черты в положении Молдавии и стран балканського полуострова в системе господства Османской империи (до конца XVI в.) / Г. В. Гонца // Молдавский феодализм: Общее и особенное. – Кишинев: Штиинца, 1991. – С. 94-130.
20. Голобуцкий В. А. Запорожское казачество / В. А. Голобуцкий. – Киев : Наука, 1957. – 398 с.
21. Горобець В. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654-1665 / В. Горобець. – Київ : Інститут історії України, 2001. – 533 с.
22. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – Київ : Наукова думка, 1995. – Т. VII. – 624 с.
23. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – Київ : Наукова думка, 1996. – Т. VIII. – 856 с.

24. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – Київ : Наукова думка, 1998. – Т. X. – 408 с.
25. Грушевський М. Очерк истории украинского народа / М. Грушевский. – Київ : Либідь, 1990. – 400 с.
26. Дамьян В. Украинское казачество в политической истории Молдавского княжества (вторая половина XVI – начало 80-х гг. XVII в.) / В. Дамьян. – Дис. доктора ист. наук. – Кишинэу, 2007. – 175 с.
27. Исторические связи народов СССР и Румынии. – Т.1. – Москва : Наука, 1965. – 363 с.
28. История Русов или Малой России. – Москва : Университетская тип., 1846. – 164 с.
29. История стран Азии и Африки в средние века. – Москва : Изд. Московского университета, 1960. – 560 с.
30. Костомаров М. Руїна. Гетьманство Івана Виговського та Юрія Хмельницького / Костомаров М // Історичі монографії. – Тернопіль: Друк. І.Павловського, 1891. – Т.6. – 234 с.
31. Крип'якевич І. Богдан Хмельницький / І. Крип'якевич. – Львів: Світ, 1990. – 408 с.
32. Крип'якевич І. Історія Українського війська // І. Крип'якевич. – Ч.1. – Львів : Видання Івана Тиктора, 1936. – 288 с.
33. Лепявко С. Військово-політична діяльність українського козацтва в контексті міжнародних відносин (1561-1595) / С. Лепявко. – Автореф. дис. канд. іст наук. – Київ, 2000. – 35 с.
34. Лепявко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / С. Лепявко. – Чернігів: Сіверянська думка, 1996. – 288 с.
35. Липинський В. Україна на переломі 1657 - 1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті/ Липинський В. // Твори. – Фладельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім. В.К.Липинського, 1991. –Т.3. – 346 с.

- 36.Маркевич Н. История Малороссии / Н. Маркевич. – Москва : Тип. Августа Семена, 1842. – Т. 2. – 673 с.
- 37.Молдавия в эпоху феодализма. – Т. III. – Кишинев, 1982. – 405 с.
- 38.Мицик Ю. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст / Ю. Мицик. – Дніпропетровськ: ВПОП "Дніпро", 1996. – 262 с.
- 39.Нариси з історії дипломатії України / О. І. Галенко, Є. Є. Комарніцький, М. В. Кірсенко та ін. під ред. В. А. Смоля. – Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2001. – 736 с.
- 40.Незнайома Клію. Таємниці, казуси і курйози української історії. Козацька доба \ В. Горобець, Т. Чухліб. – Київ : Наукова думка, 2004. – 310 с.
- 41.Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XV-XVI вв. – Москва : Наука, 1984. – 302 с.
- 42.Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последней трети XIV – нач. XIX в.) / П. Ф. Параска, Л. Е. Семенова, Г. В. Гонца и др. – Кишинев : Штиинца, 1987. – 463 с.
- 43.Полонська-Василенко Н. Історія України : У 2 т. – Т.2. Від середини XVII століття до 1923 року / Н. Полонська-Василенко. – 3-тє вид. – Київ : Либідь, 1995. – 608 с.
- 44.Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорозького : Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – XVII століття / В. І. Сергійчук. – Київ : Україна, 1991. – 253 с.
- 45.Смолій В. А. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 447 с.;
- 46.Смолій В. У пошуках нової концепції історії визвольної війни українського народу XVII ст. / В. Смолій, В. Степанков. – Київ , 1992. – 41 с

- 47.Смолій В. Українська національна революція 1648 – 1676 рр. крізь призму століть / В. Смолій, В. Степанков // Укр. іст. журнал. – 1998. – № 3. – С. 3-12
- 48.Смолій В. А. Становлення української дипломатичної служби. Зовнішня політика уряду Б. Хмельницького (1648 – 1657 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков // Нариси з історії дипломатії України. – Київ, 2001. – 162 с.
- 49.Соловьев С. М. История России с древнейших времен / С. М. Соловьев // Сочинения. В 18 кн. – Кн.V. Т. 9-10. – Москва : Мысль, 1990. – 718 с.
- 50.Стецюк К. І. З історії соціально-політичної боротьби в Україні в 60-х роках XVII ст. (Чорна рада 1663 р.) / К. І. Стецюк // Наукові записки інституту історії (АН УРСР). – Київ : Вид-во АН УРСР, 1957.- Т. 9.- С. 225 – 250.
- 51.Субтельний О. Історія. Україна / О. Субтельний. – Київ, 1991
- 52.Федорук Я. В. Наймане козацьке військо (XVI – середина XVII ст.): ідеологія, організація та військове мистецтво / Я. В. Федорук // Автореферат дис. канд. іст. наук. – Чернівці, 2000. – 22 с.
- 53.Федорук Я. Переговори Речі Посполитої з Москвою і укладення Віленського миру (1654 – 1656) / Я. Федорук // Переяславська рада 1654 року (історіографія та дослідження). – Київ : Смолоскип, 2003. – 796 с.
- 54.Флоря Б. Н. Проект антитурецкой коалиции середины XVI в. // Россия, Польша и Причерноморье в XV – начало XVIII в. / Б. Н. Флоря. – Москва : Наука, 1979. – С.71-86.
- 55.Черкас Б. В. Українське козацтво у 20–30-х рр. XVI ст. [http: /
Б. В. Черкас //Інтернет ресурс. Режим доступу: www. inskoz.
iatp.org.ua/stati/ tcer.htm](http://www.inskoz.iatp.org.ua/stati/tcer.htm)
- 56.Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648 – 1714 рр. / Т. Чухліб. – Київ : Інститут історії України НАНУ, 2003. – 518 с.

57. Чухліб Т. Концепція полівасалітетної підлеглості Б.Хмельницького та українсько-російські взаємовідносини середини XVII ст. / Т. Чухліб // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. – Київ, 2003. – С.146-173
58. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків / Д. І. Яворницький. – Київ : Наукова думка, 1990. – Т. 2. – 560 с.
59. Яковенко Н. Нариси Історії України: З найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко // Інтернет ресурс: Режим доступу: <http://www.vesna.org.ua/txt/yakovenkon/znaid/r5-1.html>